תלמוד בבלי · אחרונים · אור הישר · סדר נשים

אור הישר על סוטה

הרב שמואל יצחק הילמן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור הישר על סוטה

הרב שמואל יצחק הילמן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-הישר-על-סוטה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ב: 5
דף ג. 5
דף ג: 6
דף ד. 7
דף ד: 7
דף ה. 8
דף ה: 8
דף ו. 8
דף ו: 8
דף ז. 9
דף ז: 9
דף ח. 9
דף ח: 10
דף ט. 10
דף ט: 10
דף י. 11
דף י: 11
דף יא. 12
דף יא: 12
דף יב. 12
דף יב: 13
דף יג. 13
דף יג: 13
דף יד. 14
דף יד: 14
דף טו. 14
דף טו: 15
דף טז. 15
דף טז: 15
דף יז. 16
דף יז: 16
דף יח. 17
דף יח: 17
דף יט. 17
דף יט: 18
דף כ. 18
דף כ: 19
דף כא. 19
דף כא: 19
דף כב. 19
דף כב: 20
דף כג. 20
דף כג: 20
דף כד. 21
דף כד: 21
דף כה. 22
דף כה: 23
דף כו. 24
דף כו: 24
דף כז. 25
דף כז: 25
דף כח. 26
דף כח: 26
דף כט. 26
דף כט: 27
דף ל. 27
דף ל: 28
דף לא. 28
דף לא: 29
דף לב. 29
דף לב: 29

דף לג. 30
דף לג: 30
דף לד. 31
דף לד: 31
דף לה. 31
דף לה: 31
דף לו. 31
דף לו: 32
דף לז. 32
דף לז: 32
דף לח. 33
דף לח: 33
דף לט. 33
דף לט: 34
דף מ. 34
דף מ: 34
דף מא. 34
דף מא: 35
דף מב. 36
דף מב: 36
דף מג. 36
דף מג: 37
דף מד. 37
דף מד: 38
דף מה. 38
דף מה: 39
דף מו. 39
דף מו: 39
דף מז. 40
דף מז: 40
דף מח. 40
דף מח: 41
דף מט. 41
דף מט: 41

דף ב.

במשנה המקנא לאשתו ר"א אומר מקנא לה ע"פ שנים ומשקה ע"פ ע"א או ע"פ עצמו ד"י אומר מקנא לה ע"פ שנים ומשקה ע"פ שנים. ע' אור שמח ריש ה' סוטה ובחוט המשולש בחלק התשובות להגרא"י סי' ו' וע"ע בראב"ן סי' קט"ו.
שם נכנסה עמו לבית הסתר ושהה עמו כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה, ע' תשובות הרא"ש כלל ל"ב סי' ט'.
שם ואם מת חולצת ולא מתיבמת, ע' יבמות י"א ע"א תוד"ה ר"ש ובחזקה רבה חי"ד סי' קמ"ז.
שם ארבעים יום קודם יצירת הולד ב"ק יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני כו', ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שמ"ה.
תוד"ה אבל בטומאה. תימה אדרבה איכא למימר איפכא אבל בטומאה בעינן בי תרי ומשום דאוסרתה איסור עולם כו', ע' חזקה רבה חי"ד סי' קצ"ח.

דף ב:

סד"א סוטה שאני דרגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה כו', ע"ל כ"ח ע"א תוד"ה אינו דין ובתוס' נדה ד"ב ע"א ובס' שערי ציון ח"ג סי' י' וע"ע בש"ש שמעתא א' פי"א.
שם לא לימא אינש לאיתתיה בזה"ז לא תסתרי בהדי פלוני כו', ע' אור שמח פכ"ד הכ"ה מה' אישות וע"ע בת' הרשב"א ח"ד סי' שכ"ג ובאור זרוע ח"א סי' תרט"ז ובבני אהובה פכ"ד הכ"ה מה' אישות ובהעמק שאלה לשאילתות פ' נשא סי' ק"כ אות ב' ובת' בית דוד סי' כ"ה.
תוד"ה מ"ט. בירושלמי מפיק ליה מהני קראי מ"ט דר' יהושע כי מצא בה ערות דבר כו', ע' ח"ס אה"ע ח"ב סי' צ"ו

דף ג.

ומ"ד מותר לקנאות מהו לשון קינוי ארנב"י אין קינוי אלא לשון התראה וכה"א ויקנא ה' לארצו, ע' חוט המשולש בחלק התשובות להגרא"י סי' ו'.
שם ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו מאי רוח רבנן אמרי רוח טומאה רב אשי אמר רוח טהרה ומסתברא כמ"ד רוח טהרה כו', וקשה איך נופל בזה שם מחלוקת ולהכריע בזה בלשון ומסתברא כו', הלא דעת כל אחד משניהם הוא אמת לאמתו דאם באמת לא נטמאה אז ההתעוררות בקרבו הוא רוח טומאה שגרם למחיקת השם בחנם ולהלבנת

פני אשה צדקת על לא דבר, ולהיפוך אם באמת נטמאה אז בטח באה ההתעוררות בקרבו ע"י רוח טהרה שלא יכשל באשה האסורה לו, וע' בנחלת יעקב עה"ת להגאון בעל נה"מ פ' נשא בפסוק ועבר עליו רוח קנאה וצ"ע כעת.

שם גופא וקנא את אשתו רשות דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר חובה לה יטמא רשות דר"י רע"א חובה כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' קמ"ח ובעונג יו"ט סי' ע"א ובס' עולת שמואל ח"א סי' ע"ט וע"ע באור זרוע ח"ב סי' תכ"ז.

שם לעולם בהם תעבודו רשות ד"ר ישמעאל ר"ע אומר חובה, והנה בגיטין ל"ח ע"ב א"ר יהודא א"ש כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו וכ' שם הרי"ף וז"ל וקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו הלכיך הלכה כרב יהודא דקאי כוותיה ע"ש, וקשה הלא טעמא דהלכה כר"ע מחבירו הוה שייך אי רק אינהו הוו פליגי בזה, משא"כ הכא דגם ר"ג ס"ל כר"ע דהא חפץ מאד לשחרר לטבי עבדו מפני שכשר היה ולא מצי משום דמשחרר עבדו עובר בעשה כדאמרינן בב"ק ע"ד ע"ב ובירושלמי ס"פ אלו נערות, וכן ר"א שחרר עבדו רק משום שלא מצא עשרה בביהכ"נ והוי מצוה דרבים. אבל אי הוה אפילו במקום מצוה דיחיד ג"כ לא שרי לשחררו מטעם מהב"ע כדאמרינן בברכות מ"ז ע"ב ע"ש, ולפ"ז טפי הי"ל להרי"ף לאמר דהלכה כר"ע משום דרבים נינהו, שוב מצאתי בס' יראים סי' ר"פ שכ' להלכה כר"ע משום דר' ישמעאל הוה יחיד במקום רבים, וע"ש בווי העמודים וצ"ע.

תוד"ה ר' ישמעאל אומר רשות. תימה לרבי וכי לית להו הא דאמר בשילהי מס' מכות תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני כו', ע' רמב"ן לסה"מ שרש ראשון ובהקדמת זהר הרקיע ובת' שיבת ציון סי' ל"ד ובמעין החכמה דף פ"א ע"א.

בא"ד והא ר"ע מיקל התם טפי מב"ה ואמר אפילו מצא אחרת נאה הימנה מגרשה ואפ"ה אמר חובה כו', עמש"כ בזה במח"פ לירושלמי שילהי גיטין.

דף ג:

דתנא דבי ר' ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה לעולם בהם תעבודו רשות דר"י כו', ע' בקונטרס אבני שהם לטורי אבן חגיגה ד"ב ובדורש לציון דרוש ט' ודרוש יוד.

שם וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן נאמר כאן כי מצא בה ערות דבר כו', ע' בת' הרשב"א סי' אלף קפ"ז.

תוד"ה ת"ל. תימא כיון דהוא קינא לה ונסתרה והשתא אתא עד אחד דטומאה מסתמא בעל שתיק כו', ע' חזקה רבה חי"ד סי' קצ"ה.
תוד"ה ור"ע. תימא לרב חסדא דאמר בפ' שלשה מינין לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאברים כו', ע' מה שתירץ בזה בת' מקום שמואל סי' פ"ו תשובה ב'.
תוד"ה למשרי אחד מכל האומות. מהכא נפקא לן דבאומות הלך אחר הזכר, ע' אבני מלואים סי' ד' סק"ח.
תוד"ה מה עדות. תימה הו"מ למיפרך מה לעדות האחרונה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה, ע' בס' צבי גאון יעקב סי' מ"ה.

דף ד.

ר"א אומר כדי מזיגת הכוס ר' יהושע אומר כדי לשתותו כו', אין כן הגרסא בס' יראים סי' קצ"ד.
שם התם אמר ר"ע כדי לגומעה הכא אמר כדי לצלות ביצה אימא כדי לצלות ביצה ולגומעה כו', ע' בס' שערי ציון ח"ג להגאון ר' בן ציון ז"ל מבילסק סי' ט"ו.
תוד"ה אי הכי. אלא ברייתא קמייתא נקט א"נ יתרץ בבן עזאי כדי למזוג ולשתותו ע' בקונטרס ש שער התירוצים.

דף ד:

והאיכא בן עזאי דלא נסיב אב"א נסיב ופירש הוה ואב"א מרביה שמיע ליה כו'. ע' מה שנרשם עה"ג וע"ע ברש"י חגיגה י"ד ע"ב ד"ה יקר ובמש"כ שם בחידושי.
שם הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. ע' בת' הרא"ש כלל מ"ח סי' י"א ובאור זרוע ח"א סי' תע"ד ובס' התרומה סי' ע"ח.
שם כל האוכל פת בלי ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' ט"ו וע"ע באור זרוע ח"ב סי' שי"ג.
שם א"ר יוחנן משום רשב"י כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז כו', ע' תניא ליקוטי אמרים פכ"ב.
תוד"ה היא תצודנו לדינה של גיהנם ואמר נמי בפ"ק דחגיגה כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם וק"ק מפ' הזהב דאמר הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב וי"ל דהתם מיירי כשעשה תשובה ע"כ, הנה התוס' לטעמייהו בב"מ שם נ"ח סע"ב. דתשובה מועלת לכל דבר ועמש"כ בחידושי שם. והנה מקושית

התוס' שהקשו מדינה של גיהנם אהא דעוה"ב, נראה דסבורים דעוה"ב הוא אחר המות כדעת הרמב"ם בפ"ח ח"ב וה"ח מה' תשובה, דאילו לדעת הראב"ד שם דעוה"ב הוא לעולם התחייה וע"ש בכ"מ, לפ"ז אין שום קשר זל"ז דגיהנם הוא לאחר המות ועוה"ב אחר התחייה.

דף ה.

תוד"ה כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער, תימא אמאי לא חשיב האי במשנת חלק כו', ע' נוב"י מ"ת חי"ד סי' ר"ה וע"ע בתרגום ירושלמי ר"פ בשלח המובא בתוס' ב"מ ד"ע ד"ה תשיך ובמד"ר משפטים פל"א י"ד ובפרקי דר"א ס"פ ל"ג.

דף ה:

אמר אביי ה"ק אל תדברי ודברה אל תדברי ונסתרה ולא כלום כו', ע' בת' הרשב"א סי' אלף רל"ז ובח"ס אה"ע ח"ב סי' צ"ו. ע"ב

שם ואם מת חולצת אמאי תתייבם נמי יבומי, ע' יבמות י"א ע"א תוד"ה צרת סוטה ובראי"ש שם.

שם א"ק ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ולא ליבם, ע' בת' הרשב"א ח"ד סי' רס"ז.

דף ו.

א"ר עמרם הא מילתא אמר לן רב ששת ואנהר לן עיינין ממתניתין סוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה כו', ע' דורש לציון דרוש י"ג. שם

תוד"ה האומרת. תריץ דהכא מיירי אחר קינוי וסתירה דרגלים לדבר אפילו רב ששת מודי והכי מפרש לה בירושלמי, ע' בת' עין יצחק אה"ע ח"א סי' ע' וע"ע במל"מ פ"ח הט"ו מה' תרומות ובת' נחלת דוד סי' כ"ח.

דף ו:

קרב הקומץ ולא הספיק לאכול שירים עד שמת הוא או שמתה היא הרי היא ככל המנחות ותאכל שעל הספק באה מתחילה כיפרה ספיקה והלכה לה, ע' מה שהאריך בזה באור שמח פ"ד חי"ד מה' סוטה.

שם היא ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה, ע' אור זרוע ח"א סי' תרט"ז.

תוד"ה כי קדוש בסה"ד. ועוד אמאי נשרפת כיון דקיי"ל כב"ה דיש שאלה להקדש למה אינו נשאל עליה ותצא לחולין. ע' רי"ט אלגזי לבכורות פ"ד סי' ל"ה ובחזקה רבה חאה"ע סי' קי"ט ובבאר יצחק חי"ד סי' כ"ח.

דף ז.

במשנה ומוסרין לו שני ת"ח שמא יבא עליה בדרך, ע' בת' שיבת ציון סי' פ"ב.
שם ל"ש אלא בעיר אבל בדרך עד דאיכא שלשה כו', ע' בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תתרס"ז.
שם תניא ר"י אומר בעלה נאמן מק"ו ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה סוטה שהיא בלאו לכש"כ, ע' ווי העמודים לס' יראים סי' קצ"ב אות ה'.
שם ורבנן היא הנותנת נדה דכרת חמירא ליה ומהימן סוטה דלאו לא חמירא ליה ולא מהימן, ע' חזקה רבה חאה"ע סי' ש"ו.
במשנה ר' יהודא אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו כו', ע' ראב"ן סי' צ"ד אות ז'.
תוד"ה נדה. תימא דמשמע בפ' אין מעמידין דיחוד דעריות דאורייתא כו' ע"כ, ואע"ג דהתם ובקידושין ד"פ ע"ב הלשון רמז ליחוד מה"ת מנין כו', מ"מ נקטו התוס' שהוא דאורייתא ממש, וכן פירש"י נמי בשבת י"ג ע"א וע"ש תוד"ה מה אשת רעהו.
בא"ד וי"ל דוקא יחוד דעריות דאין להן היתר דומיא דבן עם אמו אסרה תורה אבל נדה לא, ע' בת' הגרע"א ס"ס קמ"ה.

דף ז:

מי גרם לראובן שיודה יהודא כו', ע' בתוס' ב"ק צ"ב סוף ע"א ובמכות י"א ע"ב ד"ה מי גרם הראשון ובת' מקום שמואל קונטרס שער התירוצים למכות שם.
שם אלא ראובן למה ליה דאודי והא"ר ששת חציף עליה דמפריט חטאיה כי היכי דלא ליחשדו אחוהי, ע' בת' פנים מאירות ח"ב סי' קע"ה.

דף ח.

והא אין עושין מצות חבילות חבילות כו', ע' בפרדס הגדול לרש"י דפוס ווארשא דף נ"ט ובאור שמח פי"א ה"ו מה' טומאת צרעת.
שם למימרא דר' יהודא חייש להרהורא ורבנן לא חיישי והא איפכא שמעינן להו כו' אמר רבה הכא טעמא מאי כו' אמר רבא דר"י אדר"י קשיא דרבנן אדרבנן ל"ק כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' קנ"ד.

תוד"ה ששם. היא עומדת מבפנים והכהן עומד מבחוץ כו', ע' אור שמח פ"ג ה"כ מפסוה"מ.
תוד"ה גמירי. מקשין מפ' אין דורשין שאמר עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו ולק"מ כו', ע' ח"ס חי"ד סי' קפ"ד.

דף ח:

תניא היה רבי אומר מנין שבמדה שאדם מודד מודדין שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה ונרשם עה"ג דבסנהדרין איתא ר' מאיר אומר כו'. ולכאורה אפ"ל דרבי דריש הכא על מדת פרענות דאירי בסוגיין. ודברי ר"מ מובא התם על מדה טובה דעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות ע"ש, ואע"ג דקרא איירי במדת פורעניות מ"מ יליף ר"מ מינה מדה טובה במכש"כ דמרובה ממדת פורעניות ת"ק פעמים כמש"כ התוס' לקמן י"א ע"א בשם התוספתא ע"ש, אך יל"ד קצת דמדה טובה הו"ל למילף טפי מקרא דאתה תשלם לאיש כמעשהו.

דף ט.

רש"י ד"ה אשיא לבני. דאמר ביבמות ובקידושין בנים אשר יולדו להם הלך אחר פסולן כו', ע' אבני מלואים סי' ד' סק"ח.
תוד"ה מנימין. דאמר פ"ק דמגילה זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו כחמרא אדורדיא כו', ע' בתוספות ר' יהודא חסיד לברכות כ"ח ע"א ובתוס' יבמות ע"ו ע"ב ובמגילה י"ב ע"ב ובר"ש ידים פ"ד מ"ד ובס' יראים סי' ר"ג ובגבורת ארי ליומא נ"ד ע"א במלואים.

דף ט:

הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, ופירש"י בפסוק ואיבה אשית וז"ל אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחילה ותשא את חוה כו' והקשה המהרש"א בסוגיין הלא מן הכתוב משמע שהסית חוה לאכול ממנה וא"כ גם היא תמות וע"ש מה שתירץ. ולעד"נ לתרץ עפ"מ שיל"ד מאי האי דכ' רש"י כשיאכל הוא תחילה, הרי הנחש אמר לא מות תמותון, והשתא אם תאמין לדבריו אפשר שהיא תאכל קודם או שניהם בשוה ומאין לקח רש"י ההכרעה שהוא יאכל תחילה. ובע"כ דחשבון הנחש היה מדוייק מאד דבהכרח הוא יאכל תחילה, אחרי דהיא לא שמעה הצווי מהשי"ת שלא יאכלו רק בעלה אמר לה כן ממה שהוא שמע, ועתה כשבא הנחש והכחיש לדברי בעלה באמרו

לא מות תמותון. בהכרח שתולד אצלה ספק אצל מי הוא האמת, והדבר אצלה בספק סכנת נפש ממש דוגמת שנים שהיו מריבים אם הוא סם המות או לא, ולזאת חשב הנחש שאין לפניה עצה אחרת רק להרבות דברים על בעלה ולהכריחו שהוא יאכל תחילה, ואז תחכה מעט עד מחר ע"פ ציווי השי"ת כי ביום אכלך וגו', ותראה אם לא ימות תאכל גם היא, וזאת היתה מחשבת הנחש דמשום ספק סכנת מיתה בטח לא תרהיב עוז בנפשה לאכול תחילה, ודברי עצתו יועילו רק שהיא תכריח לבעלה שיאכל הוא תחילה, ולפי האמת כשיאכל בודאי ימות ואז ישאנה, אכן לפ"מ דבעצתו הפריז על המדה לדבר על לבה, או משום דנשים דעתן קלות, לכן פעל עליה עצת הנחש ביותר ואכלה קודם ותתן גם לאישה עמה ויאכל, כנלע"ד לתרץ קושית המהרש"א

דף י.

ותשב בפתח עינים כו' שנתנה עינים לדבריה כשתבעה אמר לה שמא נכרית את אמרה ליה גיורת אני כו' שמא טמאה את אמרה ליה טהורה אני. והנה הט"ז בה' נדה ר"ס קצ"ב הקשה נהי דטהורה מנדה אבל אכתי צריכה לישב שבעה נקיים כדין תבעוה לינשא ונתפייסה. ע"ש מה שתירץ הוא ומה שתירצו שאר האחרונים בזה. אולם בחוות דעת שם יצא לידון בדבר החדש לדייק בדברי רבא שאמר תבעוה לינשא. נישואין דוקא אבל לביאה של זנות אין לה חימוד רק כמו חימוד של כל ביאה כו' ע"ש ונלע"ד לה"ר לדבריו מהא דתניא בברכות כ"ב מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה אמרה לו ריקא יש לך מ' סאה שאתה טובל בהן מיד פירש, ופירש"י פנויה היתה, והסביר הצל"ח שם דאם היתה אשת איש מדוע אסרה מטעם נחיצת הטבילה דבאמת קיי"ל כר"י בן בתירא דד"ת אין מקבלין טומאה טפי היה לה לאמר כדי למנעו מאיסור א"א ע"ש וה"נ אם איתא דעל תביעת זנות ג"כ צריכה לישב ז"נ כמו על תביעת נישואין, טפי היה לה לאמר שצריכה עדיין לישב ז"נ.

דף י:

שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם כו', נראה דכנגד מספר זה קאמר ריב"ל בעירובין י"ט ע"א ז' שמות יש לגיהנם, וכה"ג אשכחן בפדר"א ס"פ נ"ג ר' יוסי אומר שבעה פתחים לגיהנם ע"ש, וכוונה אחת לכולם. אולם בעצם הדרשה בנוגע לאבשלום אינו מתאים הפדר"א שם עם הא דבסוגיין, וע' יומא ס"ו ע"ב תוד"ה פלוני ובמש"כ בחידושי שם.

דף יא.

רש"י ד"ה שממסכנות מדלדלות כדכתיב וינצלו את מצרים בשביל עבודה זו אירע להן ע"כ, ואפשר להעמיס דרשה זו עם פירש"י דהכא בהבטחת השי"ת לאברהם אבינו ועבדום ועינו אותם וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הרי דביזת מצרים היתה בשכר עבודתם, ובזה מדוייק ביותר תשובת גביהא בן פסיסא דאמרינן בסנהדרין צ"א דבני מצרים באו לדון עם ישראל לפני אלכסנדרום מוקדון בתביעה להחזיר להם ביזת מצרים. אמר להם תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים ת"ל שנה ע"ש, והיינו דפירש"י הכא דוינצלו את מצרים אירע להן בשביל עבודה זו.

תוד"ה מרים המתינה למשה שעה אחת. לאו דוקא נקט שעה אלא שליש שעה או רביע, ע' ח"ס אה"ע ח"א סי' ס"ה.

בא"ד דקתני בתוספתא מידה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת חמש מאות כו'. ע' מה שהאריך בזה הגאון בעל נוב"י בספרו אהבת ציון דרוש ד'.

דף יא:

בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים כו', ע' אור זרוע ח"ב סי' רנ"ו.

שם ויעש להם בתים רב ושמואל ח"א בתי כהונה ולויה וח"א בתי מלכות כו', במד"ר שמות פ"א סי' י"ז פליגי בזה רב ולוי, וע"ש פ' ויקהל פמ"ח סי' ד'.

דף יב.

ותרא אותו כי טוב הוא תניא ר"מ אומר טוב שמו ר' יהודא אומר טוביה שמו כו', ע' פרקי דר"א פמ"ח ובכפתור ופרח פמ"ז.

שם ותקח לו תיבת גומא מ"ש גומא א"ר אלעזר מכאן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל. והנה מאמר זה בשם ר' אלעזר מובא נמי במד"ר שמות פ"א סי' כ"א, ואיהו גופיה אמר נמי הכי בחולין צ"א ע"א אקרא דויותר יעקב לבדו שנשתייר על פכין קטנים,

והנה בברכות ס"א ע"ב דרשינן דלכך נאמר בכל נפשך ובכל מאדך מפני שיש אנשים שממונם חביב עליהן יותר מגופם ולהכי נכתבו שניהם, אמנם צ"ל דהתורה כתבם לשניהם מפני שירדה לסוף תכונות סוגי בני אדם שישנם כאלו וכאלו, אולם בע"כ דעת תורה נוטה שהגוף יקר מכל ממון. דהא בב"ק קי"ז ע"ב אמרינן דנרדף ששיבר את הכלים

של רודף פטור שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו וע' סנהדרין ע"ד ע"א בתוס'. וחזינן נמי דעל גניבת נפש מישראל אמרה תורה מות יומת ובממון לא לא מצינו מיתה כמש"כ התוס' בב"מ ס"א סוף ע"ב, והשתא קשה מדוע העדיפו הצדיקים חביבות הממון על חביבות הגוף, ובע"כ דלהטעם שאמרו בש"ס לפי שאין פושטין ידיהן בגזל צריך להוסיף ג"כ דדוקא כשסכנת הגוף היא בלתי ודאי אז יעמידו א"ע בשביל ודאית של הפסד ממון. משא"כ במקום סכנה ודאית לגוף בודאי אסור לכתחילה להעמיד א"ע בסכנה משום הפסד ממון לפי דעת התורה.

דף יב:

ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום עשרים ואחד בניסן היה כו'. הנה חבור מאמר זה לשלפניו ע' במהרש"א ובת' מקום שמואל קונטרס שער התירוצים למנחות ד"ל.
רש"י ד"ה בעל מום. והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר, ע' ח"ס אה"ע ח"ב סי' צ"ב.

דף יג.

בקברי אשר כריתי לי וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה. וי"ל"ד בשלמא במאי דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק בחולין צ"ב לפרש קרא דואכרה לי בחמשה עשר כסף דכירה הוא לשון מכירה שנאמר בקברי אשר כריתי לי ניחא. דהאי כריתי היא מכירה כבר המציא רבינו הקדוש כדאמרינן בר"ה כ"ו ע"ש, אמנם אחרי דרבינו הקדוש המציא פירושא דקברי אשר כריתי, מדוע תלה זאת בסוגיין בר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק וצ"ע.

דף יג:

היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש דכתיב את מספר ימיך אמלא, והנה אע"ג דבס"פ החולץ פליגי תנאי בהאי קרא גופיה דאת מספר ימיך אמלא, באותן שזכו דהיינו הצדיקים, אם משלימין שנותיהם או מוסיפין ע"ש, מ"מ י"ל דדרשה דהכא היא אליבא דתרווייהו. דהאי משלימין או מוסיפין לא קאי רק על השנים, אלא גם על החדשים והימים.
שם תנא אותה שבת של דיו זוגי היתה ניטלה רשות מזה וניתנה לזה. ע' אור זרוע ה' מוצאי שבת סי' פ"ט וע"ע בתוס' מנחות ד"ל ע"א ד"ה מכאן ואילך ובמה שהארכתי בחידושי שם.

דף יד.

דרש ר' שימלאי תורה תחילתה גמ"ח וסופה גמ"ח תחילתה גמ"ח דכתיב ויעש ה"א לאדם ולאשתו כתנות עוד וילבישם וסופה גמ"ח דכתיב ויקבר אותו בגי, והנה עפ"ז מובן הא דאמרינן בברכות י"ח הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו, דלכאורה יש מקום רק לקרותו לועג לדש אבל מה ענין זה לחרף עושהו, אולם לפי המבואר הכא ניחא דהא חזינן דהשי"ת בכבודו נתעסק בקבורת המת. ואם אדם רואה את המת ואינו מלוהו הרי הוא כמטיל דופי במצוה רבה שהשי"ת נתעסק בה.

שם אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם, והק' בח"א איך קאמר שהיה מבקש לקיים המצוה כדי לקבל שכר עליהן הא אמרינן לא תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס וי"ל דהיינו במצוה שנתחייב בה כבר אבל הכא שעדיין לא בא לא"י ששם חיובה והקב"ה לא רצה שיהיה חייב בהן שפיר מצי לבקש משום קבול שכרם ע"כ, ולע"ד קשה הלא סוף סוף כוונת משה רבינו לכניסה בא"י, היתה רק למטרת מעשה המצות, והש"י ידע כוונתו למעשה, וקבלת שכר מאי בעי הכא.

ולולא דבריו נלע"ד דהכי פירושא, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר האם בקשתך היא אלא לקבל שכר. הרי כוונתך היא רק לקיים בארץ ישראל המצות בפועל ובמעשה, מעלה אני עליך כאילו עשיתם,

תוד"ה כדי ליגעה. ולא שייך למימר דדריש טעמא דקרא אלא היכא דנפק"ל מינה מידי כו', ע' בת' שיבת ציון סי' צ"ח ובקונטרס עץ שתול סי' כ'.

דף יד:

א"ר פפא אימא בכלים הראויין לכלי שרת מכלל דכפיפה מצרית לא חזיא כמאן דלא כר' יוסי בר"י כו', ע' נובי"ת חי"ד סי' ר"ג ובמש"כ בחידושי למנחות כ"ח ע"ב.

שם שמעת מינה כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת כו', הא דאיצטריך להו ההכרעה מהכא הוא משום הני תרתי לישני באוקימתא דר"פ במנחות ע"ח ע"ב, וע"ש ד"ז ע"א תוד"ה א"ר יוחנן ובמש"כ בשני המקומות שם.

דף טו.

ורשאין הכהנים ליתן לתוכן יין ושמן ודבש מ"ט א"ק למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין ע"כ. והוא בדוגמת אכילת בשר הקרבנות דתנן בזבחים ד"צ וכולן הכהנים רשאין

לשנות באכילתן לאכלן צלויין שלוקין ומבושלין ולתת לתוכן תבלין כו' ע"ש, והיינו מאי דאמרינן במנחות נ"ח דבש הותר בשירי מנחות, וזהו החידוש במשנה דפסחים קי"ט אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן היינו דאע"ג דהוא קרבן ככל הקרבנות, אולם לפ"מ דאינו נאכל אלא צלי, להכי הוה אמינא דעכ"פ אחרי אכילת הפסח יביאו לזה מיני ממתקים להכשר אכילת הפסח, לקיים בזה קרא דלמשחה כדרך שהמלכים אוכלין. להכי תנא אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אכן הני הא דתנן במשנה ובריייתא הוא רק בקרבנות דזבחים ומנחות, אבל במתנות כהונה דזרוע לחיים וקיבה לא הוה ידעינן, להכי אשמעינן רב חסדא בחולין קל"ב דגם אלו אין נאכלות אלא צלי ובחרדל משום קרא דלמשחה, וע"ש בתוס' ובמש"כ בחידושי שם.

דף טו:

רש"י ד"ה לא שנו. רבנן דמתניתין דבעו חרס ומכשרי בישן ע"כ. אמנם הרמב"ם הבין דהאי לא שנו הוא לר' ישמעאל, כדכ' הכ"מ פ"ג ה"ט מה' סוטה.

דף טז.

כי תבע"ל אליבא דב"ה דאמרי מצינו אפר שקרוי עפר כו', הנה ב"ה ילפו בחולין מדכתיב ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת וב"ש עפר שריפה אקרי עפר סתמא לא אקרי, וכ' עלה במהרי"ק סי' כ' דלפ"מ דלב"ה דהלכתא כוותייהו לית להו האי חילוקא דעפר שריפה איקרי ולא עפר סתם כמ"כ אין לחלק בין מכר סתם למכר מפרש ע"ש. ולע"ד בלתי מובן הרכבה זו, הלא כל מחלוקת ב"ש וב"ה בזה הוא בלשון הכתוב, אבל מה ענין זה ללשון בני אדם דמכירה, ואע"ג דדין מכירה איכא בתורה אבל התנאים של המכירה בין המוכר והלוקח תלוי בלשון בני אדם לפי המקום והזמן וצ"ע.

דף טז:

ת"ר שלשה צריכין שיראו עפר סוטה ואפר פרה ורוק יבמה, ע' אור זרוע ח"א סי' תרע"א. **שם** בעא מיניה ר' ירמיה מר"ז גדולה ומדחת את המים קטנה ונדחית מפני המים מהו א"ל לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהילכתא כו', ע' טו"א לחגיגה י"א ע"א ובמה שהארכתי בחידושי לזבחים כ"ו ע"א בבעיות דר' ירמיה בכעין זה בכה"מ.
שם ורבנן אל כלי דוקא עליו לערבן. ע' במהרש"א משה"ק מסוגיא דהכא ע"ד התוס' ביומא מ"ג ע"א ומסיק בדבריו וז"ל גם פירש"י דהתם יש לקיים אליבא דר"ש ע"כ, ולע"ד יפלא איך אפשר כלל לאמר כן הלא ר"ש קאמר הכא בהדיא רצה זה נותן רצה זה נותן

ואילו רש"י ביומא כתב המים על האפר, ועוד דבמשנה תמורה י"ב ע"א פירש"י בהדיא דבעינן שיהו מים תחילה בכלי ואח"כ אפר אבל נתן אפר תחילה ואח"כ מים פסול ע"ש. הרי בהדיא דס"ל דלא כר"ש, וכן מורה עצם משנתינו דתמורה שם על אתר כרבנן דר"ש. ודברי רש"י ביומא בלא"ה ניחא כמש"כ בחידושי שם ע"פ סוגיא דהכא דרבנן ס"ל דהאי עליו לערבן. ולהכי ס"ל לרש"י דהאי קידוש קאי על תערובות האפר שעם המים וכדפי' בהדיא ביבמות ע"ב ע"ב ובערכין ד"ג ע"א ע"ש.

תוד"ה מביא השני. לר' יהודא דיליף למב"מ דאינו בטל כו' והא הכא דהוה מין בשאינו מינו כו', ע' בס' עולת שמואל ח"א סי' כ"ה.

דף יז.

ר"מ סבר אלות אלות ממש האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות כו', ע' טורי אבן מגילה י"ז

שם מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה זכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו דכתיב ביה עפר ואפר לא זכתה תחזור לעפרא ע' פרדס הגדול לרש"י דפוס ווארשא דף נ"ח ע"ב.

רש"י ד"ה שכינה ביניהם כו' לא זכו אש אוכלתן שהקב"ה מסלק שמו מביניהן ונמצאו אש ואש ע"כ, ע' פרקי דר"א פי"ב ובביאור הרד"ל שם.

תוד"ה א"ר תנחום. והשיב רבי דהתם נמי איסורא דאית ביה ממונא הוא שאסר ממונו על חבירו. ע' חזקה רבה חא"ה סי' ה'

תוד"ה לא על הלוח. כלום גזרו על הספרים שיטמאו את הידים לא מפני קדושתן וזו למחיקה נתנו כו', ע' בת' עין יצחק חא"ח סי' ה'.

דף יז:

במשנה ואינו כותב לא בקומוס ולא בקנקנתום ולא בכל דבר שרושם אלא בדיו שנאמר ומחה כתב שיכול למחות, ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קכ"ו.

שם כתבה למפרע פסולה כו' כתבה איגרת פסולה כו', ע' באר יצחק חי"ד סי' כ"א.

רש"י ד"ה למפרע ירך ולנפיל בטן לצבות במעיך וכו' כסדר הזה כו', ע' טו"א מגילה י"ז ע"ב.

תוד"ה כתבה איגרת. מיהו לא ידענא אם שירטט אותה בין שטה לשטה לאחר כתיבה אע"ג דבשעת כתיבה כתב באיסורא אי המגילה כשרה בהכי כו', ע' בת' הגרע"א סי' נון ובהעמק שאלה לשאילתות פ' עקב סי' קמ"ה אות ט"ז.

תוד"ה כתבה על. אפילו לרבנן דאמרי קרן פרה פסול כיון דאית בה גילדי כשנים ושלשה שופרות דמי כו', ע' בת' הגרע"א סי' י"א.
בא"ד כדתנן דיבק שברי שופרות פסול מפני שמתחילתן לא היתה ברייתן בבת אחת וניכר התוספות ולא מהני חבורו כו'. לעד"נ דטעם דיבק שברי שופרות פסול. מבואר במשנה אהלות פ"ג מ"ד ושם בתוספתא פ"ד ובתוספתא דעוקצין פ"א שאין חבורי אדם חבור, כמש"כ בחידושי לר"ה שם, ועמש"כ בחידושי לזבחים ק"ה ע"ב
בא"ד כדאמרינן בפ' שור שנגח כופר אחד אמר רחמנא ולא שנים או ג' כופרין כו', ע' נוביי"ת חאה"ע סי' ק"כ קכ"א קכ"ב.

דף יח.

כתבה על שני דפין פסולה ספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים, ע' טורי אבן לר"ה כ"ז וע"ע באור זרוע ח"א סי' תקל"ט.
תוד"ה חזר וחלקן. וכן ברירה מב' לוגין שאני עתיד להפריש דמייתי בפ' מרובה נמי לא הוכר המעשה מעולם כו', הרבה יש להעיר ולהאיר בדברי התוס' עפ"מ שהאריך בשעה"מ פ"ח ה"ז מה' עירובין ופ"ג ה"ד מגירושין.
בא"ד אלמא לר"ע אית ליה ברירה כה"ג דאמר בפרוטה ראשונה הוברר הדבר כו', הארכתי בזה בחידושי למעילה כ"א ע"ב.

דף יח:

במשנה ר"מ אומר אמן שלא נטמאתי אמן שלא אטמא. ע' בת' עין יצחק אה"ע ח"ב סי' כ"ח.
שם שוין שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש כו', ע' אור זרוע ח"א סי' תר"א ובבאר יצחק חאה"ע סי' ג'.
שם א"ר המנונא שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה כו'. ע' אור זרוע ח"א סי' תקצ"ה וסי' תרמ"ז ובנוביי"ק חאח"ע סי' נ"ד ובדורש לציון דרוש ד' ובכנסת יחזקאל סי' ס"ז.

דף יט.

רש"י ד"ה היה נוטל את מנחתה הבעל כו', ע' בתוד"ה היה נוטל ובמה"פ וש"ק לירושלמי דריש פרקין.

רש"י ד"ה וכהן מניח. ובעלים דמנחת סוטה היא האשה ע"כ, פי' ואע"ג דמשל בעל באה המנחת סוטה אבל הקרבן נחשב על שמה שהיא הבעלים. וע' אבני מלואים סי' י"א סק"א.

דף יט:

ת"ר והשקה מה ת"ל והלא כבר נאמר והשקה שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה, וכ' התוס' לקמן ד"כ ריש ע"א לפי שגרמה לשם שימחק, וע' בס' נר אהרן סי' א'.

שם והאמר רבא מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום, בירושלמי דמכילתין פ"ב ה"ג גרסינן ר' קריספא אמר איתפלגון ר' יוחנן ור"ל ח"א משביע ואח"כ כותב וחרנא אמר כותב ואח"כ משביע הובא בתוס' לעיל י"ז ע"ב ד"ה קודם שתקבל, אולם אינו מבואר מאן אמר הכי ומאן פליג, אמנם מדפסק רבא הכא דקבלת השבועה צריך להיות קודם כתיבת המגילה, ש"מ דהכי ס"ל לר' יוחנן, לפ"מ דאיהו ס"ל ביבמות ל"ו דהלכה כר"י לגבי ר"ל בר מהני תלת וע' ש"ק לירושלמי שם.

דף כ.

במשנה מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמוד את בתו תורה כו' ר"א אומר כל המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות, וקשה אמאי לא הביא מסדר המשנה דעת התנא דברייתא בקידושין ד"ל דדריש ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם, דהוא כמפשר דלא כבן עזאי דמחייב ולא כר"א דאוסר אלא שהוא רשות. זולת אם נפרש דהא דקאמר ולא בנותיכם ס"ל כר"א דאוסר, אבל הלשון בברייתא דהתם משמע דלא אתא בזה רק לאפוקי מתורת חובה כבן אלא דהוא רק רשות וצ"ע כעת, וע' רי"ט אלגזי לבכורות פ"ד סי' מ"ד.

שם וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו התורה אמרה ומחה כתב שיוכל למחות. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קכ"ו ובפרדס הגדול לרש"י דפוס ווארשא סי' רפ"ג.

שם אלא אפילו למיחש לזבוב נמי דילמא אתי ויתיב אתגיה דדל"ת ומשוה ליה ריי"ש כו' ע"כ, אע"ג דר' ישמעאל העיר אותו על אות שלם דמחריב, ואיהו מהדר ליה על החילוק דבין סתם דל"ת וריי"ש דלא מחריב, י"ל דרמז לו על המבואר בתנחומא ר"פ בראשית ובויק"ר פי"ט, דבפסוק שמע ישראל ה"א ה' אחד אם את עושה מדל"ת ריי"ש אתה מחריב את העולם ע"ש, וזה שהשיב ר"מ אגב אורחיה, אם באנו לחוש שהסופר יטעה עד כדי

מחריב, למה לך טעות גס כזה באות שלם, אפילו אם יטעה בעוקץ קטן של בין דל"ת לרי"ש ג"כ מחריב, אלא שאני נזהר מחששא זו אפילו מפעולת זבוב, וע"ע בתוס' מנחות כ"ט ע"ב ד"ה ומ"ט ובאור זרוע ח"א סי' תקמ"ח.
תוד"ה א"ר ירמיה. ומה שאין מטילין קנקנתום לתוך הדיו לפרשת סוטה אפילו בזה"ז משום דכתיב בה ומחה ע' בת' באר יצחק חי"ד סי' כ"א.

דף כ:

ע"כ ל"ק ת"ק התם אלא כיון דאינתיקא לשום רחל לא הדרא ומינתקא לשום לאה, ע' בס' עמק הלכה סי' ט"ז.
שם והאנן תנן חרדה מסלקת דמים פחדא צמית ביעתותא מרפיא, ע' בת' מהרש"ם ח"א סי' ל"ז מה שהביא בשם שערי תשובה להגאונים מרב האי גאון זצ"ל.
תוד"ה לא טמא מת אלא אפילו מת עצמו, קשיא לרבי דהכא משמע דמכניס מת חמור מטמא מת הנכנס ובפ"ב דעירובין בסופו כו', ע' בס' יראים סי' שכ"ה.

דף כא.

מה אור מגין לעולם אף תורה מגינה ל לעולם כו', בכתובות ס"פ המדיר יליף ריב"ל דתורה אגוני מגנא מקרא דאילת אהבים וגו'. ואפשר דשם איירי בהגנת התורה על הפרט הלומד בה, והכא הכוונה דכלל לימוד התורה מגינה על כלל העולם וע"ע במדרש שוחר טוב סי' קי"ט בפסוק נר לרגלי דבריך ובברכות ד"ה ובעירובין נ"ד
שם אלא אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא כו', ע' מהרש"א ובת' מקום שמואל קונטרס שער התירוצים.

דף כא:

תוד"ה בן עזאי. ונראה דפי' דמצוה לשמוע הנשים כדי שידעו לקיים מצוה כו', ע' מעין החכמה דף קל"ח ע"ב.
תוד"ה אביי אמר. לפרושי דרשב"ג ס"ל דר"ל דלאו כקנין הגוף דמי והכא היינו טעמא דאחריך שאני כו'. ע' בס' עמק יהושע סי' י"א.

דף כב.

ת"ר איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית בברכותיה דר"מ וחכ"א כל שאינו מניח תפילין כו', ע' בס' חזון איש לשביעית סי' יוד סק"ז.

שם בתי לא בית הכנסת בשיבבותך אמרה ליה רבי ולא שכר פסיעות יש, ע' בת' משאת בנימן סי' ד' ובת' ברית יעקב סי' ח'.
שם כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה כו', ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קנ"ו.

דף כב:

רש"י ד"ה פרוש מאהבה מאהבת שכר המצוה כו' מיראה של עונשין כו', ע' מה שהאריך בזה הגאון בעל נוב"י ז"ל בספרו אהבת ציון דרוש ד'.
תוד"ה ועד כמה עד ארבעין שנין. פי' משנה שהתחיל ללמוד ולא משנה שנולד כו', ע' ע"ז י"ט ע"ב רש"י ד"ה עד ארבעין שנין.

דף כג.

במשנה ושבעלה אינו רוצה להשקותה, ע' תוס' יבמות צ"ה סע"א ובמל"מ פ"ב הי"ב מה' סוטה.
שם בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה נשרפת וכהנת שנשאת לישראל מנחתה נאכלת כו', ע' מח שהאריך בזה בדורש לציון דרוש ט'.
תוד"ה כל הנשואות. וא"ת מאחר דיש לו חלק בה א"כ הויא לה מנחת שותפות כו' אינה קריבה משום דכתיב בה נפש וי"ל כיון דעיקר כפרה משום דידה נפש קרינן בה, ע' מה שהאריך בזה בת' דבר אברהם סי' י"ד, ולדעתי נראה דכל דברי התוס' הבליע רש"י בריש פרקין דז"ל וכהן מניח ידו מתחתיה ובגמרא יליף דתנופה צריכי יד בעלים ויד כהן ובעלים דמנחת סוטה היא האשה עכ"ל, ובע"כ דכוונת רש"י דאע"ג דעצם ההלכה דכהן מניח ידו תחת יד הבעלים היא מגז"ש דהוא מסיני, ועצם מנחתה הבעל מביא, ועפ"ה נקראת היא מדין התורה בעלים דמנחה לענין תנופה, וממילא קרינן בה נפש, וע"ע באבני מלואים סי' י"א סק"א.

דף כג:

רש"י ד"ה ולא נוטלת כתובה. דשומרת יבם שזינתה מותרת ליבמה נהי דמותרת מיהו לא בעי למנסב אשה זונה והיא הפסידה כתובתה, ע' בס' תשובות לשואל סי' ל"א.
תוד"ה כהן. והכהן המשיח תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו יצתה זו שאין בנה עומד תחתיה כו'. ע' ח"ס חי"ד סי' ש"א.

תוד"ה בגניבתו. ואמאי איצטריך לרבנן למילף מהעבד ולא אמה העבריה דאינה נרצעת, ע' מל"מ פ"ג הי"ג מה' עבדים ובת' פמ"א ח"א סי' צ"ו ובמעין החכמה דף קי"ג ע"א.

דף כד.

במשנה מתו בעליהן עד שלא שתו בש"א נוטלות כתובה ולא שותות ובה"א או שותות או לא נוטלות כתובתן. ע' חזקה רבה חי"ד סי' קמ"ה.
שם מעוברת חבירו ומינקת חבירו לא שותות ולא נוטלות כתובה כו'. ע' ח"ס חי"ד סי' קע"ה וע"ע בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תתס"ג.
שם אשת סריס שותה. ע' בפיה"מ להרמב"ם ובת' באר יצחק חאה"ע סי' ד'.
שם דת"ר דבר אל ב"י ואמרת לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי, ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' צ"ט.
שם תחת אישך פרט לארוסה יכול שאני מוציא אף שומרת יבם ת"ל איש איש דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר כו', ע' דורש לציון דרוש ב'
רש"י ד"ה לא שותות. והכי תניא בספרי כי תשטה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר פרט לאלמנה לכה"ג כו', אבל דעת הרמב"ם הא דאלמנה לכה"ג אינה שותה הוא משום דאין האיש מנוקה מעון, וע' מה שהאריך בזה במל"מ פ"ב ה"ח מה' סוטה וע"ע נובי"ת חאה"ע סי' קנ"ח.
רש"י ד"ה מעוברת חבירו שמת והניחה מעוברת ומניקה או שגירשה כו' ע"כ, ועפ"ז איכא למידק טובא על פירש"י בכתובות ד"ס ע"ב בד"ה נתנה בנה למינקת שכ' וז"ל זו שמת בעלה ע"ש, הרי לפי שיטתיה הכא גם גרושה יש לה בזה דין אלמנה, א"כ לא הי"ל לפרש שם בדיוק אלמנה דאפשר עי"ז לטעות בדבריו לדינא ולאמר דכוונתו להוציא גרושה וצ"ע כעת. וצ"ע בנובי"ת חאה"ע סי' ל"ו.
תוד"ה ושאר כל. ובכהן אפילו לרבנן אינה שותה דמסקינן בפ' החולץ אפי' לרבנן יוציא בגט, ע' בת' באר יצחק חאה"ע סי' א'
תוד"ה ור' יונתן. תימה והא איהו דאמר בפ' אלו הנחנקין גבי איש איש דכי יקלל את אביו ואת אמו ד"ת כלשון ב"א כו', ע' מל"מ פ"ו ה"ז מה דעות ובטו"א מגילה י"ז ע"ב.

דף כד:

אלא טעמא דכתיבי הני קראי הא לא"ה ה"א ארוסה שתיא והא כי אתא רבי אחא בר חנינא מדרומא אתא ואייתי מתניתא בידיה מבלעדי אישך מי שקדמה שכיבת בעל לבועל ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל כו', והנה בשעה"מ פ"ג ה"ה מה' אישות הקשה

מסוגיא דהכא, אהא דאמרינן בקידושין ד"ט ע"ב כעורה זו ששנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה אי מהתם הוה אמינא עד דמקדש והדר בעל ע"ש, ולפ"ז לא משכחת ארוסה אלא בשקדמה שכיבת בעל ע"ש מה שתירץ.

ולע"ד קשה מדוע נאיד מהתם עד הכא, תקשה ליה שם על אתר דתנן האשה נקנית בשלש דרכים בכסף בשטר ובביאה. ואם נפרש קרא כדכתיב כי יקח איש אשה ובעלה לקנין אחד היינו עד דמקדש והדר בעיל הרי אין בזה אלא שתי דרכים, ובע"כ דכוונת הש"ס שם הוא עפמש"כ הרשב"א בחידושיו לקידושין שם ד"ט, דרבי ס"ל כר' יונתן דל"צ קרא לחלק, וא"כ הוה כי יקח קידושי כסף, ובעלה קידושי ביאה. אבל ד' יוחנן ס"ל כר' יאשיה דצריך קרא לחלק, והכא דאין מחולקין היה מקום לאמר ביאור פסוק זה עד דמקדש והדר בעיל, אמנם לפ"מ דאית לן קרא דבעולת בעל המורה על קנין קידושי ביאה, ממילא בע"כ כי יקח אתא לקידושי כסף לחוד, ולפ"ז נמצא דכמו לרבי כן לר' יוחנן קידושי כסף הוא קנין בפ"ע, ולהכי שפיר תני להו במשנה בשלשה דרכים. רק משמעות דורשין איכא בינייהו. דלרבי הויין שני הקנינים של כסף וביאה בחד קרא, לפ"מ דל"צ קרא לחלק. ור"י דצריך קרא לחלק הוכרח להביא קרא אחר לקידושי ביאה, אכן אחרי דאית ליה קרא דבעולת בעל. שפיר מורה גם כתוב זה על כי יקח דהוא קנין בפ"ע לכסף לחוד כנלע"ד.

שם דכוותה גבי שומרת יבם כגון שבא עליה יבם בבית חמיה הא שומרת יבם קרית לה כו', ע' בת' הגרע"א סי' צ"ד.

תוד"ה ור' יונתן. תימה האי ריבוי לר' יאשיה מנליה כו', ע' בת' באר יצחק חא"ח סי' א'.

דף כה.

איבעיא להו עוברת על דת צריכה התראה להפסידה כתובתה או אינה צריכה כו'. ע' בת' הרשב"א סי' תתס"ד ושם חלק רביעי סי' ע"ט ובאור זרוע ח"א סי' תרט"ו ובת' הרא"ש כלל ל"ב סי' ח' וסי' י"ז ובמל"מ רפ"ב מה' סוטה.

שם למאי לאו להפסידה כתובתה אמר אבייי לא לאוסרה עליו ע' בת' הגרע"א סי' ק"ג ובחוט המשולש בחלק התשובות להגרא"י ז"ל סי' ו'.

שם א"ר יהודא מדיסקרתא לא לאוסרה לבועל כבעל, ע' אור שמח פ"ג הכ"ג מה' סוטה.

שם סתמא דמילתא כיון דעוברת על דת היא מינח ניחא ליה, ע' נוב"י מ"ת חאה"ע סי' קנ"ט ובת' באר יצחק חא"ח סי' א' וסי' ב'.

שם איבעיא להו בעל שמחל על קינויו קינויו מחול או אינו מחול כו', ע' אור זרוע ח"א סי' תרט"ז ובת' הרא"ש כלל ל"ב סי' ט' ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תתר"כ.
שם ואי אמרת בעל שמחל על קנויו קנויו מחול עבדינן מידי דאתי בעל מחיל ליה סתמא דמילתא אדם מסכים על דעת ב"ד, ע' ראב"ן סי' ק'.
שם ואי אמרת לאחר סתירה מחיל לה משכ"ל דיש לה היתר דאי בעי מחיל ליה כו', ע' בת' הרשב"א ח"ד סי' שכ"ג.
שם במאי קמיפלגי ב"ש סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי וב"ה סברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, ע' ש"ש שמעתא א' פכ"ד ובאבני מלואים ר"ס ט'.
רש"י ד"ה עוברת על דת יהודית כו' ע"כ, משמע מלשונו דדוקא על דת יהודית מיבעיא להו אבל עוברת על דת משה בודאי א"צ התראה כדכ' בבית שמואל סי' קט"ו ס"ק י"ז, וע' ח"ס אה"ע ח"א סי' קמ"ח ובס' עולת שמואל ח"א ס"ס י"ח.
רש"י ד"ה עבדינן מילתא. והאיך אנו נעשים שלוחים לו כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' קנ"ט.
תוד"ה ש"מ בעל שמחל על קינויו קינויו מחול. ותפשוט נמי עוברת על דת כו', ע' בת' פנים מאירות ח"ב סי' י"ג.

דף כה:

רש"י ד"ה וב"ה סברי לאו כגבוי דמי. והויא לה היא תובעת מספק כו', ע' בת' הרא"ש כלל נ"ה סי' ה'.
תוד"ה ב"ה קמא בסה"ד. והכא לא שייך לאמר ותפשט אליבא דב"ה העמד אשה על חזקתה ואימור לא זינתה כו'. ע' ח"ס אה"ע ח"א סי' קל"ב.
תוד"ה ב"ה סברי. יש לתרץ הכא דהשיעבוד עצמו של כתובה עומד בספק לא קיימא ארעא לגובייא אמרי ב"ה דלאו כגבוי דמי אבל התם כו', ע' תומים סי' ס"ז סק"ב וע"ש עוד ס"ס קט"ו ובחזקה רבה חח"מ סי' קי"א.
תוד"ה לאו. וטעמא דר"מ כבצורות דמיין משום דבידו כו' והכי אמר בפ' בהמה המקשה גבי ידות הכלים כו', ע' בת' מהרש"ם סוף ח"ב ובת' מטה לוי סי' י"ב.
בא"ד והני דריש טעמא אחרינא אית בהו ולא אמר אלא במקום מצוה כו', ע' אור שמח פט"ו ה"י מפסוה"מ ובמש"כ בחידושי למנחות ק"א ע"ב ובמק"א.
בא"ד וצ"ע כלאי הכרם אמאי מממאין טו"א ולא אמר כתותי מכתת שיעוריה כו' ע"כ, הנה התוס' לטעמייהו בסוכה ל"ה ע"א ד"ה לפי, שכ"כ נמי גבי ערלה, וכה"ד הר"ן שם ר"פ לולב הגזול ובפ"ב דגיטין. דבכל דבר שמצותו בשריפה אמרינן כתותי, אמנם דעת הגר"א באה"ע ר"ס קכ"ד דלא אמרינן כתותי אלא באותן שצריכין לבער כגון ע"ז, וע"ש

בפר"ח ובמש"כ בחידושי למנחות ק"ב ע"ב וע"ע בת' שיבת ציון סי' י"ז ובת' דבר אברהם סי' ב' בהגה"ה.

דף כו.

מעוברת חבירו ומינקת חבירו לא לא שותות ולא נוטלות כתובה דר"מ שהיה ר"מ אומר לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ואם נשא יוצא ולא יחזיר עולמית וחכ"א יוציא וכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס, ע' מה שהאריך בזה באור זרוע ח"א סי' תרכ"ט

שם אשת כהן שותה פשיטא מהו דתימא והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת וזו הואיל ונתפשה אסורה אימא לא תשתה קמ"ל, ע' אור שמח פ"א ה"ו ומה' סוטה.

רש"י ד"ה והיא לא נתפשה. פרשת סוטה על כרחך באשת ישראל קיימא כו', ע' דורש לציון דרוש ב'.

רש"י ד"ה קמ"ל. דלמיקדם שכיבת בעל לבועל הוא דאתא וסריס בר שכיבה הוא ואע"ג דלאו בר זריעה הוא כו', ע' מל"מ פ"ב ה"ו ומה' סוטה.

בא"ד ובסריס חמה קאמר דמותר לקיימה ולא בסריס אדם שאסור לקיימה כו', ע' ה"ס אה"ע ח"א סי' י"ז.

תוד"ה מעוברת. רש"י פי' ולא אמרינן דלא לקטלוה לולד ותימה אמאי אית לן למקטליה מה איכפת לן נמתין עד שתלד כו', ע' מל"מ פ"ב ה"ז ומה' סוטה.

תוד"ה אשת סריס, ולא ידעינן מנלן דסריס אדם כגון ששתה כוס עיקרין דאסור לקיימה כו', ע' בת' עין יצחק אה"ע ח"א סי' י"א.

דף כו:

ושאינו איש למעוטי מאי אילימה למעוטי שחוף והאמר שמואל שחוף מקנין על ידו כו', ע' בס' תשובות לשואל סי' ל'.

שם והאמר רב המנונא עכו"ם מקנין על ידו ופוסל בתרומה מקנין על ידו פשיטא, ע' רבה חאה"ע סי' רנ"ז וע"ע בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תתקכ"ט.

שם אלא אמר רבא פרט לשקינא לה דרך אברים א"ל אביי פריצותא בעלמא הוא ופריצותא מי אסר רחמנא כו', בכעין זה רבא לטעמיה בסנהדרין ס"ו ע"ב דקאמר למעוטי מעשה חידודים ואידך מעשה חדודים לאו כלום היא.

תוד"ה אבל קמא. תימה הא שמעינן לה מאלמנה לכה"ג דאסירא וקיימא לבעל ואפ"ה איצטריך קרא דכי תשטה אשתו למעוטי הא לא"ה הוה שותה, ע' אבני מלואים סי' י"א סק"ב.

דף כז.

אמר שמואל ישא אדם דומה ואל ישא בת דומה כו' ור' יוחנן אמר ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה כו'. ע' ח"ס אה"ע ח"א סי' ח' ובחזקה רבה חאה"ע סי' קנ"א.

שם אשה מזנה בניה כשרין רוב בעילות אחר הבעל. והנה משמע דאיכא עדים על הזנות דקא קרי לה אשה מזנה, ואפיה מכריע הרוב נגד סהדי עד דקטלינן מכה אביו ע"פ רוב זה כבחולין י"א, ועמש"כ הגר"ח ז"ל מוואלאזין בחוט המשולש סי' יוד.

שם בעי רב עמרם היתה פרוצה ביותר מהו כו', ע' בת', עין יצחק אה"ע ח"א סי' וי"ו ובס' נר אהרן סי' ג'.

שם רבנן סברי בעינן וקנא והביא ור' יוסי סבר לא בעינן וקנא והביא, ע' אור שמח ס"ה עבודת יוה"כ.

שם כשם שחיגרת וגידמת לא היתה שותה דכתיב והעמיד הכהן את האשה לפני ה' ונתן על כפיה כו', ע' אור שמח פ"ד ה"ח מה' יבום.

רש"י ד"ה וקינא והביא. ואי קשיא בקינוי נמי הא כתיב את אשתו דמשמע דבעל מקנא לה ולא אחר הא מתרבי מאיש איש, ע' באר יצחק חא"ח סי' א' בהגה"ה.

תוד"ה איש איש. נראה דעיקר קרא לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל ע"י קינוי זה אבל משום לפוסלה מכתובתה ל"צ קרא, ע' מל"מ פ"ב ה"ח מה' סוטה.

תוד"ה דכתיב. ואפילו למ"ד לא בעינן קרא כדכתיב מודה דאילמת אינה שותה משום דלא מציא לקבוליה שבועה כו', ע' תומים סי' צ"ו סק"ה.

דף כז:

במשנה שני פעמים האמורים בפרשה נטמאה ונטמאה אחד לבעל ואחד לבועל בו ביום דרש ר"ע כו', ע' מה שהאריך בזה בדורש לציון דרוש ב'.

שם בו ביום דרש ר"ע ומדותם מחוץ לעיר כו אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום שבת ר"א בנו של ריה"ג אומר אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים. הנה מכאן הוא המקור מאי דאמרינן בכ"מ דר"ע סבר תחומין דאורייתא. וע' אור זרוע ה' ערב שבת סי' ג'.

שם שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר כשקוראין את הלל כו', ע' בפרדס הגדול לרש"י סי' מ"ד.

תוד"ה כשם. הוא מזיד והיא שוגגת פשיטא שהיא מותרת לביתה גירש מחו שיהא מותר בה כו', ע' כנסת יחזקאל סי' ס"ז.

דף כח.

ת"ר ג"פ האמורין בפרשה אם נטמאה נטמאה ונטמאה למה אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה דברי ר"ע א"ר ישמעאל ק"ו כו', ע' יבמות י"א תוד"ה צרת סוטה ובש"ש שמעתא א' פי"ג.

שם ומה ת"ל והיא נטמאה והיא לא נטמאה אם נטמאה למה שותה אם לא נטמאה למה משקה מגיד לך הכתוב שהספק אסורה מכאן אתה דן לשרץ כו', ע' בס' ש שערי ציון ח"ג סי' י"א.

תוד"ה מה ת"ל. י"ל הכתוב אוסרה קודם שתייה כאילו היא ודאי ואע"ג דליכא מלקות, ע' רי"ט אלגזי לבכורות פ"ה סי' מ"ב ד"ה והנה במה.

בא"ד מיהו לאו הבא מכלל עשה איכא ואפילו אם היא טהורה נענש בב"ד של מעלה אם בא עליה כו', ע' בת' שיבת ציון סי' פ"ח ובח"ס אה"ע סוף ח"א ובבאר יצחק חאה"ע סי' ג' ד'.

תוד"ה אינו דין. י"ל דסתירה ע"י קינוי בסוטה הוי כספק מגע שרץ כו', ע' נובי"ת חי"ד סי' ל"ח ובש"ש שמעתא א' פי"א.

דף כח:

תוד"ה מכאן אמרו. וסד"א דגזירת מלך כך היא ככל ספק טומאה הלכיך איצטריך הלכתא להעמיד ספק טומאה ברה"י אחזקתה כו', ע' מל"מ סוף ה' מקואות.

תוד"ה ברה"ר. סוף סוף חברותיה והיא הויא שלש והויא לה ספק טומאה ברה"ר ואמאי מטמאה לה כו' ע"כ. אולם בחידושי הרשב"א לנדה ד"ה ע"ב כ' דהאי כללא דספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור הוא דוקא בשלשה אנשים אבל בנשים אפילו מאה כחד דמיין ורה"י היא ומובא במל"מ פט"ז מאה"ט, וע' בחוט המשולש בחלק התשובות להגרא"י ז"ל סי' וי"ו וע"ע ח"ס אה"ע ח"ב סי' ק"ב.

בא"ד אבל ההיא דנדה כמגע ודאי הוא כו' ולא שייך למימר ביה רה"ר אפילו אם נולד ספק ראייתה ברה"ר. ע' נוב"י מ"ת חי"ד סי' ק"כ בהגה"ה ובחזקה רבה חי"ד סי' רנ"ד.

דף כט.

והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל ודאי טמא הוא דלא יאכל הא ספק טמא וספק טהור יאכל כו', ע' בת' באר יצחק חא"ח סי' ח'.

שם אלא לאו ש"מ כאן שיש בו דעת לישאל כאן שאין בו דעת לישאל, ע' בת' הגאון בעל מנחת אהרן ז"ל המובא בחוט המשולש להגר"ח ז"ל סי' ז'.
רשדף ל' ע"א"י ד"ה ככר שני. וקיי"ל דהיכא דמיפרך ק"ו לא אמרינן דיו ע"כ, וכן פירש"י בפסחים י"ח סע"ב וע"ש בתוס' פ"א סע"א ובשעה"מ ריש ה' אישות ובמש"כ הפמ"ג בספרו גינת וורדים כלל מ"ט ובספרו שושנת העמקים כלל א'.
תוד"ה חד לתרומה וחד לכהונה. אין להקשות וכי ספק חמור מודאי כו', ע' דורש לציון דרוש ב'.

דף כט:

מה לטבול יום דשרץ שכן במינו אב הטומאה כלי חרש יוכיח כו', ע' טורי אבן חגיגה כ"ג ע"א.
שם אוכל הבא מחמת טבו"י יוכיח שפסול בתרומה ואינו עושה רביעי בקדש כו', ע' דורש לציון דרוש ח'.
רש"י ד"ה ובכל הספרים. חדא דלא אשכחן דאינו מציל בתרומה דבחגיגה כ"ה ע"א אמר אין חטאת ניצלת בצמיד פתיל אבל תרומה לא תנן בה ע"כ, וקשה ל"ל לדייק מברייתא, ומדיוקא דהא לא תנן בה, לייתי ממשנה מפורשת בטהרות פ"ז מ"ו הגנבים שנכנסו לבית כו' דכ"ח המוקפין צמיד פתיל טהורים ואם יש עמהם נכרי או אשה הכל טמא וה"נ אמרינן בגיטין ס"א ע"ב באוקימתא דכ"ח המוקף צ"פ וליחוש שמא תסיטנו אשתו נדה וע"ש תוד"ה וליחוש, ובנדה ד"ה ע"ב ג"כ קאמר דמוקף צ"פ אינו ניצול במעת לעת שבנדה. וע' חגיגה שם תוד"ה שונין וצ"ע כעת.

דף ל.

אמר רב ר"מ ור' יוסי ור' יהושע ור' אלעזר ור"א כולהו ס"ל דאין שני עושה שלישי בחולין כו'. הנה אע"ג דכ"מ שאמרו בש"ס בלשון זה הוי שיטה ואין הלכה כשיטה כמש"כ התוס' בב"מ ס"ט וכן הסכימו כל הראשונים ז"ל וע' בתמים דעים להראב"ד סי', רכ"ד, מ"מ פסק הרמב"ם הכי משום דנקט כדאוקים רב מרי בריה דרב כהנא בסוגיין וסתמא דהש"ס בברכות נ"ב וחולין ל"ג ועוד, וע' טו"א לחגיגה י"ח ובמש"כ בחידושי למנחות נ"ז ולחולין קכ"ד

שם שתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף כו', הנה הא דהוא צריך להקיף ולא די בזה צירוף הכלי ע' בת' הרשב"א סי' תתל"ד ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' שכ"ב.

דף ל:

והכא במותר לגרום טומאה לחולין שבא"י קמיפלגי מ"ס מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י ומ"ס אסור כו', ויל"ד דהנה משנה זו דאוקמינן לה בפלוגתא היא אחרונה בפ"ב דחלה ותיכף שם רפ"ג מ"ב אהא דתנן נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה אוקמינן בנדה ד"ו ע"ב משום דאכתי חולין נינהו ומותר לגרום טומאה לחולין שבא"י ע"ש, נמצא דע"פ שתי האוקימתות היא מחלוקת ואח"כ סתם והלכה כסתם כדאמרינן ביבמות מ"ב ע"ב ובע"ז ד"ז ע"א והוא מתאים להלכה עם דעת ב"ה במשנה דמאי פ"ו מ"ו עפ"ד הרמב"ם בפיה"מ שם, אולם יש לדון על עצם אוקימתא דהכא בפלוגתא, הלא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה כדאמרינן ביבמות ד"ט סע"א ובש"מ. ומכש"כ לאוקים הכא דעת ר"א דשמותי הוא מתלמידי ב"ש נגד שיטת ב"ש בדמאי שם, דזה לא יתכן עפ"ד התוס' בשם הירושלמי בביצה ל"ד ריש ע"ב ע"ש וצ"ע, וע' תשב"ץ ח"א סי' י"ד.

רש"י ד"ה סברוה. תרווייהו בעיסה ראשונה העיסה הטמאה ראשונה לטומאה היא כו', ע' בר"ש טבול יום פ"ד מ"ב.

תוד"ה ר' נחמיה. משה פותח תחילה וישראל עונין אחריו וגומרין משה אמר אז ישיר משה כו', ע' דורש לציון סוף דרוש ב'.

דף לא.

במשנה מי שקינא לאשתו ונסתרה אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה ופירש"י ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה, פ' לפירושו דכופין אותו להוציא שהרי נאסרה עליו כמש"כ באור זרוע ח"א סי' תרט"ו וע"ש סי' תרט"ז וע"ע במל"מ פ"א הי"ד מה' סוטה ובח"ס אה"ע ח"ב סי' צ"ו.

שם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים ת"ל ועד אין בה כל עדות שיש בה כו'. ע' דורש לציון דרוש י"ג.

רש"י ד"ה לא היתה שותה. דעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה שרגלים לדבר ומקראי ילפינן לה כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' נ"ד.

דף לא:

וכיון דמדאורייתא עד אחד מהימן אידך היכי מצי מכחיש ליה והאמר עולא כ"מ שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים כו' אלא אמר עולא תני לא היתה שותה ע"ל ד"ו ע"א תוד"ה ושבאו לה ובמל"מ פ"ג הכ"ג מה' סוטה ובש"ש סוף שמעתא וי"ו.
שם ור' חייא אמר היתה שותה לר"ח קשיא דעולא ל"ק כאן בבת אחת כאן בזה אח"ז, ע' תוס' כתובות כ"ב ע"ב ד"ה אי הכי ובנובי"ת חאה"ע סי' ט"ז ובחוט המשולש בחלק התשובות להגרא"י סי' ד'.
שם תנן עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה הא חד וחד לא היתה היתה שותה תיובתא דר"ח כו', ע' תוס' יבמות קי"ז סוף ע"ב.
שם דתניא ר' נחמיא אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות כו', ע' בת' הרשב"א סי' תתל"ז.
רש"י ד"ה ושנים אומרים לא נטמאת כלומר לא נטמאת בפניך כו' הרי נסתלק העד הזה ובטלו דבריו מפני השנים כו'. ע' חזקה רבה חאה"ע סי' רפ"ו.
תוד"ה הא חד בסה"ד. דבעדי טומאה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה כו', ע' בת' עין יצחק אה"ע ח"א סי' ע"ט ובת' מהרש"ם ח"ב סי' רי"ד.

דף לב.

במשנה אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה כו', ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ש"מ.
שם ואלו נאמרין בלשון הקדש מקרא ביכורים וחליצה כו'. ע' תוס' ברכות י"ג ע"א ד"ה בלשון הקדש ובמגילה י"ז ע"ב ד"ה כל התורה ובראב"ן סי' מ"ב.
שם וכתבו עליו את כל דברי תורה בשבעים לשון שנאמר באר היטב כו', ע' ברמב"ן לסה"מ שרש שלישי ובת' באר יצחק חי"ד סי' כ"א.
תוד"ה קריאת שמע. ונראה דהני נאמרין בכל לשון אפילו אינו שומע כו', ע' בת' דבר אברהם סי' ל"ד ובחזקה רבה חא"ח סי' כ"ח.

דף לב:

מפני מה תקנו תפילה בלחש שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ע' פרדס הגדול לרש"י סי' נ"ז ובת' פנים מאירות ח"ב סי' קע"ח.
רש"י ד"ה מפני מה תקנו שיהא אדם אומר תפילתו בלחש כדאשכחנא בחנה וקולה לא ישמע כו', ע' העמק שאלה לשאילתות פ' ואתחנן סי' קמ"ג אות וי"ו.

תוד"ה ורבי. ותו אמרינן התם אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא כו' מ"ט ק"ש מדרבנן. ע' שאגת אריה סי' א'.
תוד"ה ורבנן. תימה מאי דוחקיה למימר הכי הוה מצי למימר ורבנן תרתי שמעינן מיניה כו', ע' טו"א מגילה י"ז ע"ב.

דף לג.

לימא קסברי רבנן כל התורה כולה בלה"ק נאמרה דאס"ד בכל לשון שמע דכתב רחמנא ל"ל כו', ע' בת' דבר אברהם סי' ל"ד.
שם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית כו' ע' תוס' שבת י"ב ע"ב ד"ה שאין ובטו"א מגילה י"ז ע"ב ד"ה קראה תרגום.
שם כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו כו' ל"ק הא ביחיד הא בצבור ופירש"י יחיד צריך שיסייעוהו מלאכי השרת כו', ולכאורה הלא מנשה יחיד היה ואפ"ה קבל השי"ת תפלתו בעצמו כדאמרינן בסנהדרין ק"ג ע"א די"ל שאני מנשה דהמלאכים היו מקטרגין כמבואר במד"ר ואתחנן פרשה ב' סי' כ' שהיו המלאכים סותמין חלונות של רקיע כדי שלא יקובל תפלתו ובשביל שהקב"ה היה חפץ לקבל תפלתו לכן חתר חתירה מתחת כסא הכבוד כדי לקבל תשובתו משא"כ סתם יחיד שמתפלל ואין להמלאכים ענין לעמוד כנגדו. אצלו יוכלו ג"כ לסייעו שתקובל תפלתו, וע' בתמים דעים להראב"ד סי' קפ"ד ובהשמטות לת' ח"ס חח"מ סי' קצ"ג וע"ע באור זרוע ח"ב סי' נון.
שם ואב"א גבריאל הוה דאמר מר בא גבריאל ולימדו שבעים לשון. עמש"כ הגאון בעל או"ת בספרו חסדי יהונתן בחידושיו לסנהדרין י"ט ע"א.
שם ברהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה"א בכל לשון שאתה מברך, ע' שאגת אריה סי' ז' וסי' י"ג.

דף לג:

ת"ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים כו' ע' ראב"ן סי' צ"ד אות ח'.
שם בכל יום ויום לוים נושאין את הארון והיום נשאוהו כהנים כו', ע' ברמב"ן לסה"מ שרש שלישי.

דף לד.

תוד"ה עודם בירדן. יצתה ב"ק ואמרה אין לכם עסק בנסתרות, ע' בת' עין יצחק אה"ע ח"א סי' א'.

דף לד:

אילים ממואב כבשים מחברון כו', וכ"ה הגרסא גם במנחות פ"ז ע"א ובילקוט ישעיה רמז ש"ב, אבל בתוספתא דמנחות פ"ט הגרסא כבשים ממדבר, וע' תמורה י"ד ע"ב.

דף לה.

ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו כו', ולכאורה לשון נתינה שייך רק בדבר שיש בו ממש וניתן מיד ליד משא"כ בקול דלית ביה מששא, ומצאתי בשער התירוצים דהאי ויתנו את קולם הוא כמו לתנות לבת יפתח ע"ש.
שם נשא ארון את נושאיו ועבר כו', ע' ראב"ן סי' צ"ד אות ח'.

דף לה:

כמאן אזלא הא דתניא ושבית שביו לרבות כנענים שבחוץ לארץ שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן כמאן כר"ש. ע' לח"מ פ"ו ה"א מה' מלכים ובס' דבר אברהם סי' יוד.
תוד"ה לרבות. ואמרינן נמי במס' מגילה שנתגיירה ונסבה יהושע והכא משמע דכנענים שבתוכה לדברי הכל שאין מקבלין אותן ושמא ע"פ הדבור היה ע"כ, והנה במגילה י"ד סוף ע"ב הניחו התוס' בקושיא וגם הכא כתבו בלשון ושמא, ולעד"נ דתירוץ זה הוא מוכרח, דאל"ה ניהי דהותר אכן מה המריצו ליהושע לקחת אשה זונה מפורסמת שזנתה עם כל שר ונגיד משך ארבעים שנה כדאמרינן בזבחים קט"ז, אמנם אם ע"פ הדבור היה ניחא דקורא הדורות מראש ראה דמזוג זה עתידין לצאת שמונה נביאים והם כהנים כדאמרינן במגילה שם, ואם אך נאחז כמש"כ התוס' דנשואיהן היה ע"פ הדיבור אז סרה בזה נמי קושית התוס' ביבמות ק"ט ע"ב ד"ה רעה איך קבל יהושע את רחב לגיירה ע"ש הרי כיון שנשאה ע"פ הדיבור בע"כ גיירה.

דף לו.

מאי והחציו א"ר כהנא כדרך שחלוקין כאן כך חלוקין באבני אפוד כו', ע' מה שהאריך בזה אא"ז בת' כנסת יחזקאל סי' א'.

דף לו:

אישתבע לי דלא מגלית אישתבע לו כו' זיל איתשל אשבועתך, ע' בת' עין יצחק חי"ד סי' כ"ד וע"ע מה שהאריך בזה בת' הריב"ש בסימנים קפ"ו ר"פ ש"ע.
שם ואע"ג דלא ניחא ליה א"ל עלה וקבור את אביך כאשר השביעך, הנה לפ"מ דחזינן מהכא דפרעה רצה שיעקב אבינו יהיה קבור במצרים דוקא. וכן מורה הכתוב וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר אבי השביעני וגו' הלא דהיה צריך לזה השתדלות מרובה, ומעתה ניחא כפל הלשון בפסוק דאחרי שאמר אל נא תקברני במצרים חזר ואמר ונשאתני ממצרים, אולם לפי הנ"ל מובן דגם בשעת השבועה יתיבו תרווייהו יעקב ויוסף בהאי פחדא מה תועיל השבועה אולי לא יניח פרעה להסיע עצמות יעקב ממצרים, לכן אמר לו מקודם אל נא תקברני במצרים אם אפשר, אבל אם יהיה עיכוב בזה מצד פרעה ואהיה מוכרח להקבר במצרים, אז תחול שבועתי על זמן האפשרות שכאשר תמצא שעת הכושר אז ונשאתני ממצרים,

דף לז.

לפיכך זכה בנימן הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה שנאמר ובין כתיפיו שכן, ע' ב"ר פ' צ"ג סי' ו' ושם פ' צ"ט סי' א'.
תוד"ה מאי על. ופלוגתא דר"י ור"ל דפליגי בפ' התודה כו' לא שייכא הכא, ע' פסחים ס"ג ע"ב תוד"ה לא אמרינן ובמש"כ בחידושי למנחות מ"ז ע"א.

דף לז:

במשנה ברכת כהנים כיצד במדינה אומר אותה ג' ברכות ובמקדש ברכה אחת, ופירש"י לפי שאין עונין אמן במקדש ע"כ, והנה בזה תתפרש בפשיטות מש"כ רש"י בפ' שמיני בפסוק וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וז"ל ברכת כהנים יברכך יאר ישא עכ"ל, ונלאו שם המפרשים להבין כיון שכתב ברכת כהנים פשיטא דהוא יברכך יאר ישא ע"ש מה שתירצו. אכן לפי המבואר במשנתינו ברור דזה השמיענו רש"י, ראשונה דלא היתה אז סתם בררכה רק ברכת כהנים, ועוד דיברכך יאר ישא אמרן ביחד, משום דאין עונין אמן במקדש כנלע"ד.

דף לח.

במשנה במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן ובמקדש על גבי ראשיהן חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ והנה ביראים סי' ט"ז הקשה הלא בראשי שאר הכהנים היו ג"כ תפילין ואמאי לא חיישי להגבהת ידיהם למעלה מן התפילין ומזה הוכיח דציץ חמור מתפילין ע"ש, וע' במה שהארכתי בזה בחידושי לתמיד ל"ג

שם כה תברכו בעמידה כו'. ע' נובי"ק חא"ח סי' ה' ובשבות יעקב ח"ב חא"ח סי' א' ובפנים מאירות ח"ב סי' קפ"ו.

שם ומשרת גופיה מנלן דכתיב לעמוד לשרת. הנה פסוק זה הוא בפ' שפטים י"ח ה' ויל"ד אמאי דלג על הפסוק המוקדם שם י"ז י"ב, דכתיב אל הכהן העומד לשרת ודריש בספרי שם מגיד הכתוב שאין שירות כשר אלא מעומד הא אם ישב ועבד עבודתו פסולה ע"ש וצע"ק.

שם תניא אידך כה תברכו פנים כנגד פנים כו', ע' בס' דבר אברהם סי' ל"א.

שם נקטינן לשנים קורא כהנים ולאחד אינו קורא כהן שנאמר אמור להם לשנים ע' טו"א מגילה כ"ג ע"ב וע"ע באור זרוע ח"ב סי' תי"א.

דף לח:

כל כהו שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי כו', ע' שאילתות פ' בהעלותך סי' קכ"ה ובהע"ש שם אות ט' וע"ע באור זרוע ח"ב סי' תי"א.

שם ביהכ"נ שכולו כהנים כולן עולין לדוכן למי מברכין אר"ז לאחיהם שבשדות כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' ט"ו.

שם אריכי באפי גוצי לא מפסקי תיבה לא מפסקי מחיצה מאי ת"ש דאריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, ע' בת' הרשב"א סי' צ"ו.

דף לט.

מאי מברך אר"ז א"ר חסדא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן כו' ע' טו"א מגילה כ"ז ד"ה מימי לא עשיתי קפנדריא.

תוד"ה כל כהן. ושיעור תכיפה איכא למשמע מתכיפת סמיכה כו', ע' מג"א סי' קס"ו סק"ג ובת' עונג יו"ט סי' י"ח.

דף לט:

אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור, ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' מ"ם.
שם ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' בהעלותך סי' קכ"ה אות יוד.
שם המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה ע' נוב"י מ"ת חא"ח סי' ק"י.
רש"י ד"ה לעקור רגליהם. יש ללמוד מכאן סדר נשיאת כפים כך הוא עוקר רגליו בעבודה ממקומו כו' וכשכלה אמן אחרון מפי צבור כו', ע' בת' דבר אברהם ס"ס ל"א.

דף מ.

א"ר פפא הלכך נימרינהו לכולהו, כה"ג בברכות י"א לפי גרסת הרי"ף והרא"ש ושם נ"ט ד"ס מגילה כ"א תענית ד"ז וכ"ג ובאופן כזה בחולין מ"ו ושם ס"ה ע"ו
שם א"ר יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי ה העם ואחוריהם כלפי שכינה כו', ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' כ"ו ובת' כנסת יחזקאל סי' י"א וע"ע באו"ז ר"ה נשיאת כפים.
שם מ"ט לאו משום כבוד צבור א"ר אשי לא התם שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו כו', ע' טורי אבן לר"ה ל"א ע"ב ולמגילה כ"ד ע"ב.

דף מ:

והאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כו'. ע' אור זרוע ח"ב סי' רכ"ז.
תוד"ה והאמר מר אין ישיבה בעזרה לא ידעתי מקומו כו'. הארכתי בזה בחידושי לזבחים ט"ז ע"א וע"ע באור שמח פ"ב ה"ד מה' מלכים.

דף מא.

רשב"ל אמר לפי שמברכין ברכה שא"צ, הנה לטעמיה אזיל בברכות ל"ג דקאמר כל המברך ברכה שא"צ עובר משום לא תשא אולם הכא טפי אשמעינן דאפילו אם הוא גורם לברכה שא"צ כגון מי שיוכל לפטור א"ע בברכה אחת וזוקק א"ע לברכה שנייה גם בזה עובר משום לא תשא. וכדביאר הריטב"א בחידושיו ליומא ד"ע, וכה"ג כוונת התוס' בשבת קי"ח ריש ומבואר בהדיא בתוס' מנחות ל"ו ד"ה סח, וכ"ה בס' התרומה ה' כיסוי

הדם סי' ל"ט וע' מה שהאריך בחידושי באר שבע בסוגיין, וע"ע באור זרוע ח"ב סי' מ"ה וסי' נ"ב.

במשנה פרשת המלך כיצד מוצאי יו"ט הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה כו', ע' טו"א מגילה ד"ד ע"ב בד"ה תניא נמי הכי.

רש"י ד"ה מכאן ואילך. כל אחד מן הצבור מביא ספר תורה מביתו לעזרה דקסבר אין עירוב והוצאה ליוה"כ א"נ ירושלים דלתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה עכ"ל. וביומא ד"ע ע"א פירש"י דמערב יוה"כ הביאו שם הספרי תורות וע"ש במהרש"א ובהגהות הרש"ש, עוד איכא למידק ע"ד רש"י דהכא לפמש"כ המל"מ פ"ג ה"כ מביאת מקדש דאם ננעלות דלתותיה של ירושלים בלילה שיש לה אז דין כרמלית ואיסורו הוא מדרבנן אז אמרינן דמשום כבוד המקדש לא העמידו דבריהם ע"ש, א"כ הכא נמי דאיכא כבוד המקדש וכבוד הצבור להראות חזותו לרבים כדאמרינן בגמרא, אמאי היו צריכים כלל לעירוב נימא דלא העמידו דבריהם. וכמ"כ יל"ד להיפוך לפירש"י דהכא שהיה אפשר בעירוב אמאי היו צריכים להעמיד דבריהם הלא היו יכולים לערב את ירושלים ומבלי לבטל דין כרמלית מקהל ישראל, ואדרבה הלא חזינן שהעמידו דבריהם ולא התירו כרמלית, כדאמרינן בפסחים ס"ו ע"א ששאלו מהלל שכח ולא הביא סכינו מע"ש לשחוט את הפסח בשבת שחל בערב פסח למחר מי שפסחו טלה כו', הרי היה להם עוד זמן מערב שבת לערב את ירושלים ולא עשו כן, ותנן נמי בפסחים ס"ד ע"ב יצתה כת ראשונה וישבה לה בהר הבית לפי שלא היו יכולים להוליך פסחיהם בשבת כדהעיר התוי"ט בעירובין פ"י מ"ט וע"ש בתפארת ישראל ובת' חכם צבי סי' ל"ז ובמק"א הארכתי בזה.

תוד"ה כתב. תימה השתא דכתיב בחג הסוכות במועד ל"ל כו', ע' טו"א מגילה ד"ה ע"א ד"ה חגיגה והקהל.

דף מא:

ושבחוהו חכמים שבחוהו מכלל דשפיר עביד כו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כו' מצוה שאני, והנה בלשון זה שבחוהו מכלל דשפיר עבד קאמר נמי בכתובות י"ז ע"א, משמע לכאורה דהא דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, הוא רק בנוגע אל העם, היינו החוב עליהם לבלי למחול אף אם הוא רוצה, אבל בנוגע למלך עצמו מונח רק בסוג וגדר אי שפיר עבד בזה שמחל או לא וכ"מ בפירש"י כתובות שם בד"ה שום תשים ישראל הוזהרו כו' ע"ש, ועפ"ז קשה הא דאמרינן ביומא כ"ב ע"ב מפני מה נענש

שאול מפני שמחל על כבודו כו' ע"ש, מלשון זה משמע דגם עליו חוב לבלי למחול על כבודו. ונ"מ בזה לכל מורדי במלכות אי המלך רשאי למחול להם וצ"ע.
שם באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה שהחניפו לו לאגריפס, ע' בס' יראים סי' נ"ה.
רש"י ד"ה מאימת דמתחיל מועד. ומיהו ביו"ט לא שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא יו"ט כו', ע' טו"א מגילה ד"ה ע"א ד"ה הקהל מאחרין.
תוד"ה אותו היום. אבל מלך חזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא מקרב ממוצע מאביו ומאמו מישראל ע' נובי"ק חח"מ סי' א' ובמעין החכמה דף קט"ז ע"ב ובביאורי הגר"א לאה"ע סי' ז' ס"ק נ"ד ובהעמק שאלה לשאילתות פ' וישלח סי' כ"ה אות ו'.

דף מב.

ד' כתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים וכת חנפים וכת שקרנים וכת מקבלי לה"ר כו'. עמש"כ בזה הגאון בעל נוב"י בספרו אהבת ציון דרוש ח'.

דף מב:

רב ושמואל ח"א הרפה שמה ולמה נקרא שמה ערפה כו' וח"א ערפה שמה ולמה נקרא שמה הרפה כו'. ע' בת' מהרש"ם ח"א סי' קכ"ט.

דף מג.

במשנה ר' יהודא אומר אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר, ע' בפה"מ להרמב"ם ובמל"מ פ"ז ה"ח מה' מלכים ובת' עין יצחק חא"ח סי' ח'.
שם אלו שאין זזין ממקומן בנה בית וחנכו כו' שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' רל"ח ובמעין החכמה דף קל"ב ע"א ובס' יראים סי' ק"צ.
רש"י ד"ה חמשה אילני מאכל דבהכי הוי כרם שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ע"כ, וכן פירש"י בב"ב י"ד ע"א ע"ש, אולם נפלאתי דבשלמא הכא כדאיירי בדין דלחזור מעורכי המלחמה שפיר פירש"י להודיענו דגם לענין זה דינו הוא דוקא אם נטוע בדרך זה כדתנן בכלאים פ"ד מ"ו ע"ש, משא"כ בב"ב שם דאיירי בסתם כרם דדינו בשתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, ל"ל התם לכתוב דבכך קרוי כרם לחזור עליו מעורכי המלחמה ע"ש, הלא זהו רק מציאות רחוקה, וטפי הי"ל לכתוב דבכך קרוי כרם להרחיק ממנו זרעים ארבע אמות לכל רוח, ולאפוקי אם נטען שתים כנגד שתים ואחת באמצע. אז

דינו כגפן יחידית ואינו מרחיק מהן אלא ששה טפחים לכל רוח, וזהו ענין הנוגע בכל זמן וצ"ע.

דף מג:

ראב"י אומר כרם כמשמעו לא חילל ולא חיללו פרט למבריך ומרכיב כו'. ע' בת' הרשב"א ח"ד סי' דצ"ב.

שם והא אנן תנן אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב אר"ז אר"ח ל"ק כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר, ע' טו"א למגילה י"ג ע"ב ד"ה ועל הכלאים וע"ע בת' הריב"ש סי' רפ"ג.

שם ילדה שסיבכה בזקנה בטלה ילדה בזקנה ואין בה דין ערלה, ע' בת' הרשב"א ח"ד סי' רצ"א ובנועם ירושלמי ערלה פ"א וע"ע בתוס' נדרים נ"ז ע"ב ד"ה ילדה.

שם אר"פ זאת אומרת כרם של שני שותפין אין חוזרין עליו מעורכי המלחמה כו', ע' בת' דבר אברהם סי' ח' ובס' בית זבול סי' ל"ג.

שם חורגתא הגדילה בין האחין אסורה לינשא לאחין דמתחזייא כי אחתייהו ולא היא קלא אית ליה למילתא, ע' אור זרוע ח"א סי' תקצ"ה ובת' מהר"ח או"ז סי' קפ"ב.

רש"י ד"ה כאן בהרכבת איסור ברייתא בהרכבת איסור כו', ע' כ"מ ולח"מ פ"ז ה"ו מה' מלכים.

רש"י ד"ה קלא אית ליה. עמש"כ הגרע"א בגליון הש"ס ובתשובותיו סי' קע"ו ובמנחת חינוך מצוה תקכ"ו וע"ע בח"ס חי"ד סי' רפ"ה.

דף מד.

ת"ר אשר ארס אחד המארס את הבתולה ואחד המארס את האלמנה ואחד שומרת יבם ואפילו חמשה אחין ומת אחד מהן במלחמה כולן חוזרין. והנה בלשון זה הובאה ברייתא זו ג"כ לעיל מ"ג אולם הרמב"ם בפ"ז ה"ז מה' מלכים השמיט תיבת מלחמה רק ז"ל וכן אם נפלה לו יבמה אפילו חמשה אחים ומת אחד מהן כולן חוזרין ע"ש והשתא אם באמת זיקת האחים פוטרתן מדוע הוזכר בברייתא מיתתו במלחמה, ובמשנתנו דקתני אפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו, חתם אפשר לפרש דברישא אשמעינן דשומרת יבם פוטרתו לכתחילה, והדר תני דאפילו כבר הוחזק במלחמה ושמע שמת אחיו במלחמה הותר לו ג"כ ע"פ שמיעה זו לשוב לביתו, וע"ש בכ"מ ובעונג יו"ט סי' צ"ט וצ"ע כעת.

שם ולא לקחה פרט לאלמנה לכהן גדול כו' לימא דלא כריה"ג כו' אפילו תימא ריה"ג כדרבה דאמר לעולם אינו חייב עד שיבעול כו', ע' בת' עין יצחק חאה"ע סי' ס"ז וע"ע ח"ס אה"ע ח"א סי' ק"ג ובשעה"מ פ"ז מה' מעילה ובת' מהרש"ם ח"ב סי' רמ"ב.

דף מד:

סח בין תפילה לתפילה עבירה היא וחוזר עליה מעורכי המלחמה, הנה מזה ידעינן דגם עבירה דרבנן מעכבת מלהגן עליו בשעת מלחמה, ובנוגע לעבירה בשוגג ע' בפתח השער לת' עין יצחק ח"א וע"ע בפרדס הגדול לרש"י סי' ל"ח ובאו"ז ה"ת סי' תקס"ב.
במשנה נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה נכרים או לעיר שאין בה ב"ד לא היו עורפין אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד, ע' מה שהאריך בזה בת' דבר אברהם סי' ד'.

דף מה.

ויצאו הן ולא שלוחיהן ומדדו שאפילו נמצא בעליל לעיר היו מודדין שמצוה לעסוק במדידה, הנה בתוס' ערכין ד"ב ד"ה קרבנו ולא קרבן חבירו הי"ל הגרסא ומדדו ולא שלוחם וכן מועתק במל"מ פ"ג ה"ט מה' עבדים וע"ש רפ"ט מה' רוצח ובמש"כ בחידושי לערכין שם.
שם דתניא ושכחת עומר בשדה פרט לטמון דברי ר"י וחכ"א בשדה לרבות את הטמון, ופירש"י לר' יהודא משמע בשדה על פני השדה ולרבנן משמע בתוך השדה ע"כ, ולכאורה יל"ד דבב"ק ד"ס ע"א איפכא שמעינן להו בדרשתם דקרא כי תצא אש, דהתם נמי כתיב או השדה ובכ"ז מחייב ר' יהודא התם אנזקי טמון באש ורבנן פטרי, וביותר תקשה לר' יהודא דמה הכא דכתיב בשדה דהיה מקום לפרש בתוך השדה ולרבות טמון כרבנן, ואפ"ה מפרש ר"י על פני השדה ולאפוקי טמון, מכש"כ התם דכתיב השדה בודאי הו"ל למידרש ע"פ השדה בגלוי דוקא ולאפוקי טמון, ואפ"ה מחייב ר"י התם על נזקי טמון.
וי"ל דשדה דכתיב גבי שכחה בע"כ הוא נסמך אל העומר השכוח בה, וכיון דעיקר קרא קאי על הדבר שהוא בתוך השדה, בזה יש מקום לר"י ולרבנן לפלוגי באיזה אופן מתייחס הדבר הזה אל השדה. אי בגלוי או אפילו בטמון עד דמתפרש להו מדרשת הכתוב. משא"כ התם דעצם תיבת השדה אתא ללחכה נירו וסכסכה אבניו דהוא גוף השדה. והדבר המונח בשדה ביאר הכתוב בתיבת קמה, ולהכי לרבנן דנפק"ל מה קמה בגלוי אף כל בגלוי ממועט טמון, אבל ר' יהודא לא מייתר ליה האי קרא למעט טמון דאיצטריך

ליה לכל בעלי קומה הם בעלי חיים ואילנות. וממילא מחייב אטמון, וע' רש"י ב"ק ד"ה סוף ע"ב.
שם בעי ר' ירמיה צפו עומרין לתוך שדהו מהו אויר שדה כשדה דמי או לאו כשדה דמי, ע' בת' דבר אברהם סי' וי"ו.
שם שני חללים זה ע"ג זה מהיכן הוא מודד כו', ע' בס' נר אהרן סי' ה'.

דף מה:

רש"י ד"ה ת"ל ולקחו. דהאי העיר קרא יתירא הוא דמצי למכתב כו'. ע' בת' שיבת ציון סי' צ"ח.
רש"י ד"ה ואע"פ שאינו איתן כשר. דלא כתיב ביה עיכובא ולא נאמר אלא למצוה, ע' בת' דבר אברהם סי' ד'.

דף מו.

דא"ק אשר אין בה מום בה מום פוסל ואין מום פוסל בעגלה, ע' באר יצחק חי"ד סי' ב'.
שם אלא מעתה לא יהו שאר עבודות פוסלות בה אלמה אר"י אמר רב כו' שאני פרה דילפינן עול עול מעגלה כו', ע' בת' משיב דבר ח"ב סי' נ"ח.
שם מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה אטו קדשים מי ליכא דפסלי בהו שנים כי איצטריך קרא להנך קדשים דפסלי בהו שנים, ע' מל"מ פ"ב ה"ו מאיסורי מזבח ובקו"א לטו"א ר"ה ט"ז ע"א.
שם מאי פירות אילימא פריה ורביה אלא מעתה אזקן ואסריס ה"נ דלא ערפינן כו', ע' בת' דבר אברהם סי' ה'.

דף מו:

ת"ר אשר לא יעבד בו ולא יזרע אין לי אלא זריעה שאר עבודות מנין ת"ל אשר לא יעבד בו מ"מ, הנה לכאורה משמע מזה שהן שני לאוין חד לזריעה וחד לשאר עבודות, אולם מוני המצות מונים שניהם ללאו אחד עפ"מ דמסקינן א"כ מה ת"ל ולא יזרע כו', והשתא אם לאו בפ"ע הוא הלא איצטריך ליה לגופיה ובע"כ דחד לאו הוא והאי לא יזרע אתא רק להורות דהעבודה צריכה להיות בגופה של קרקע ולמעוטי סריקת פשתן וניקור אבנים, וע' במעין החכמה דף קכ"א ע"ב וביראים סי' רנ"א.

שם היא לוז שבא סנחריב ולא בילבלה כו', ע' בתוס' לעיל ד"ט ע"א וביבמות ע"ו ע"ב ובמגילה י"ב ע"ב ובר"ש ידים פ"ד מ"ד ובתוס' ר"י חסיד לברכות כ"ח ע"א ובס' יראים סי' ר"ג ובגבורת ארי ליומא נ"ד ע"א במלואים.

שם כדתניא רשב"ג אומר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם כו', ע' טורי אבן לחגיגה ד"ה ע"ב ד"ה אמר רבא.

רש"י ד"ה ויקרא שמה לוז. כל מקום שנאמר עד היום הזה לעולם ולעולמי עולמים הוא, ע' נובי"ת חא"ח ס"ס פ"ו.

דף מז.

והא"ר יהודא אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ע' בהקדמת שב שמעתתא.

שם שלשה חינות הן חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על מקחו, ע' אור זרוע ח"ג ב"ק סי' פ"ה.

שם לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' ד'.

במשנה משרבו הרצחנין בטלה עגלה ערופה, ע' בת' דבר אברהם ס"ס ד'

שם משרבו המנאפים פסקו המים המרים ור"י בן זכאי הפסיקן, ע' טורי אבן לר"ה ל"א ע"ב.

דף מז:

לא נודע מי הכהו הא נודע מי הכהו אפילו אחד בסוף העולם לא היו עורפין, ע' בת' עונג יו"ט סי' קע"ז בהגה"ה ובחזקה רבה חאה"ע סי' רכ"ח.

שם אלא מתניתין כולה בפסולי עדות וכדר' נחמיה דאמר כ"מ שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות כו', ע' במעין החכמה דף קכ"ב ע"א.

דף מח.

לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד כו', ע' אור זרוע ח"ד סנהדרין סי' ל"ה.

שם מעשר ראשון מפריש ממנה תרומת מעשר ונותנה לכהן ומע"ש עולה ואוכלו בירושלים מע"ר ומעשר עני הממע"ה. ע' בס' עמק יהושע סי' ט"ז.

שם אודנא דשמעא זימרא תיעקר כו', ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ש"ע.

רש"י ד"ה ואנן יהבי ליה לכהנים. דקנסינהו עזרא כדאמרינן ביבמות וכיון דאין נותנין כתיקנן אין יכולין לאמר וגם נתתיו ללוי. ע' נועם ירושלמי מעשר שני פ"ה.
רש"י ד"ה טבל ותרומת מעשר. והם לא הפרישו אלא תרומה עודנו טבל למעשרות ואתם נענשים מיתה, ע' בת' באר יצחק חא"ח סי' י"א.

דף מח:

ת"ר שמיר שבו בנה שלמה את ביהמ"ק כו' אבן שלמה מסע נבנה דברי ר"י א"ל ר' נחמיה וכי אפשר לאמר כן והלא כבר נאמר כל אלה אבנים יקרות כו', הארכתי בזה בחידושי לתמיד כ"ו ע"ב.
שם כותב עליהן בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן כו' ע' מל"מ פ"ט ה"ז מכלי המקדש מש"כ בשם הרמב"ן ובמה"פ לירושלמי קידושין פ"א ה"ז ד"ה ישפה של בנימן ובט"ז יו"ד סי' רע"א סק"ח.

דף מט.

ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושא דסדרא ואיהא שמיה רבה דאגדתא, ע' ראב"ן סי' י"ב ובאבני שהם שם.
במשנה משמת בן עזאי בטלו השקדנים, ע' ראב"ן סי' צ"ה אות ב'.
רש"י ד"ה בר ברתך אנא ואין עלי לכבדך כבן ע"כ. מלשון זה משמע דדוקא בן הבת אינו חייב בכבוד זקנו, אבל מפירש"י במכות י"ב ע"א משמע דגם בן הבן פטור, וע' ברמ"א יו"ד סי' ר"מ סכ"ד ובמפרשים שם.

דף מט:

במשנה והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, הנה בסנהדרין צ"ז ע"א פירש"י והגבלן מקום ששמו כך ישתומם ואנשי הגבול אנשי גבול א"י ל"א אנשי גזית סנהדרין ע"ש, ולולא פירש"י היה נלע"ד לפרש שראו אז בעיניהם את עלבון התורה כמו שהוא לפנינו בזמן האחרון, וקראו לתוה"ק בשם גבלן, שהוא מגביל בין ישראל לעמים בין איסור להיתר בין טומאה לטהרה כו', ואמרו עליו דבעקבא דמשיחא הוא ישום, וע"ש בחילופי הגרסאות בזה, וע"ז סיימו, ואנשי הגבול הם לומדי התורה יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, השי"ת יזכנו לראות בביאת המשיח בב"א.
שם מאי עטרות כלות ארבב"ח א"ר יוחנן עיר של זהב כו', ע' בס' התרומה ה' שבת סי' רל"ט.